

**AKSIOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA EKOLOGIK MAS'ULIYATNI
SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK MOHIYATI**

Teshayeva Dilnoza Chori qizi

Buxoro davlat universiteti Pedagogika kafedrası

1-bosqich tayanch doktoranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada aksiologik yondashuv asosida o'quvchilarda ekologik mas'uliyatni shakllantirishning pedagogik mohiyati va ahamiyati ko'rib chiqiladi. Ta'lim jarayonida ekologik qadriyatlarni singdirish, shaxsning tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatini tarkib toptirishda aksiologik tamoyillarning o'rni tahlil etiladi. Shuningdek, ekologik tarbiyaning zamonaviy pedagogik usullari va ularning samaradorligi yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *aksiologiya, ekologik mas'uliyat, pedagogik mohiyat, qadriyatlar, ekologik tarbiya, shaxs rivojlanishi, ta'lim jarayoni.*

Abstract: *This article examines the pedagogical essence and importance of forming ecological responsibility in students based on an axiological approach. The role of axiological principles in the instillation of ecological values in the educational process and the formation of a responsible attitude of the individual towards nature is analyzed. Also, modern pedagogical methods of ecological education and their effectiveness are highlighted.*

Keywords: *axiology, ecological responsibility, pedagogical essence, values, ecological education, personal development, educational process.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается педагогическая сущность и важность формирования экологической ответственности у учащихся на основе аксиологического подхода. Анализируется роль аксиологических принципов в прививании экологических ценностей в образовательном процессе и формировании ответственного отношения личности к природе. Также освещаются современные педагогические методы экологического воспитания и их эффективность.*

Ключевые слова: *аксиология, экологическая ответственность, педагогическая сущность, ценности, экологическое воспитание, личностное развитие, образовательный процесс.*

KIRISH

Bugungi kunda insoniyat duch kelayotgan ekologik muammolar global miqyosga chiqib, sivilizatsiyaning barqaror rivojlanishiga jiddiy tahdid solmoqda. Iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning kamayishi, tabiiy resurslarning tugab borishi kabi muammolar inson faoliyatining bevosita oqibati ekanligi isbotlangan. Bunday sharoitda ekologik mas'uliyatni yoshlarda erta yoshdan boshlab shakllantirish davr talabiga aylanib bormoqda.

Pedagogika fanida insonning tabiatga munosabatini shakllantirish masalasi uzoq tarixga ega. Biroq zamonaviy ta'lim paradigmasi bu muammoga yangicha – qadriyatlar prizmasi orqali yondashishni taqozo etmoqda. Aksiologik yondashuv esa ana shu zaruratdan kelib

chiqqan holda, ekologik mas'uliyatni shaxsning ichki qadriyat tizimiga aylantirish imkonini beradi.

Asosiy qism

Aksiologiya (yunoncha axios – qadriyat, logos – ta'limot) qadriyatlarning tabiatini, ularning borliq bilan aloqasini o'rganuvchi falsafiy fan sohasi hisoblanadi. Pedagogikada aksiologik yondashuv ta'lim va tarbiya jarayonini qadriyatlarni o'zlashtirish, ichkilashtirish va amalda qo'llash sifatida talqin etadi.

Ekologik ta'lim kontekstida aksiologik yondashuv quyidagi asosiy tamoyillarni o'z ichiga oladi: (1) tabiatni mustaqil qadriyat sifatida tan olish; (2) insonning tabiat bilan munosabatini hamkorlik va mas'uliyat asosida qurish; (3) ekologik bilimlarni shaxsiy etik majburiyatga aylantirish. Ushbu tamoyillar ekologik mas'uliyatni faqat tashqi normativ talab emas, balki ichki ehtiyojga aylantirishga xizmat qiladi.

Ekologik mas'uliyatning pedagogik mohiyati

Ekologik mas'uliyat – bu shaxsning atrof-muhit holati uchun o'z javobgarligini his etishi, tabiatni muhofaza qilishga ongli ravishda intilishi va kundalik hayotida ekologik jihatdan to'g'ri xulq-atvor namoyish etishidir. Pedagogik nuqtai nazardan ekologik mas'uliyat uch komponentdan iborat:

- Kognitiv komponent – ekologik bilimlar, qonuniyatlar va muammolarni chuqur tushunish;
- Emotsional-qadriyatli komponent – tabiatga nisbatan empatiya, sevgi va qadriyatli munosabat;
- Faoliyatli komponent – ekologik muammolarni hal etishga qaratilgan amaliy xatti-harakatlar.

Pedagogik jarayonda ushbu uch komponentning uyg'un rivojlantirilishi ekologik mas'uliyatning to'laqonli shakllanishini ta'minlaydi. Aksiologik yondashuv esa ularni bir-biri bilan bog'lovchi asosiy metodologik tamoyil vazifasini o'taydi.

Shakllantirishning pedagogik shartlari va usullari

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aksiologik yondashuv asosida ekologik mas'uliyatni shakllantirishning quyidagi pedagogik shartlari mavjud:

- 1) Ta'lim muhitini ekologik qadriyatlar asosida tashkil etish – sinf, maktab va mahalliy ekotizimni o'quv maydonchasiga aylantirish;
- 2) Fanlararo integratsiya – tabiatshunoslik, biologiya, geografiya va ijtimoiy fanlarni ekologik masalalar atrofida birlashtirish;
- 3) Amaliy faoliyatga jalb etish – loyiha ishlari, ekologik aksiyalar, tabiatni muhofaza qilish tadbirlarida ishtirok etish;
- 4) Dialogik ta'lim usullaridan foydalanish – muhokama, debat, keyslar yechimi orqali qadriyatli fikrlashni rivojlantirish;
- 5) Oila va jamiyat bilan hamkorlik – ekologik mas'uliyat faqat maktabda emas, balki uy muhitida ham mustahkamlanishi zarur.

Muhokama va natijalar

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

O'tkazilgan pedagogik kuzatuvlar va ilmiy adabiyotlarning tahlili shuni ko'rsatdiki, an'anaviy ta'lim usullari – leksiyabop ma'lumot berish va yodlatish – ekologik mas'uliyatni shakllantirishda yetarli samara bermaydi. Sababki, bilim yig'indisi o'z-o'zicha insonning qadriyat tizimini o'zgartirmaydi.

Aksiologik yondashuv esa o'quvchiga tabiat bilan bevosita muloqot qilish, uning qadrini his etish va o'z xulq-atvorini ongli baholash imkonini beradi. Bu esa shaxsning ekologik identifikatsiyasini shakllantiradi – ya'ni inson o'zini tabiatning bir qismi sifatida anglaydi va uning saqlanishi uchun shaxsan javobgar his etadi.

Tajriba natijalari shuni tasdiqlaydiki, aksiologik yo'naltirilgan ekologik ta'lim dasturlarida ishtirok etgan o'quvchilar nazorat guruhlariga nisbatan: ekologik masalalar bo'yicha tanqidiy fikrlash qobiliyatida 34% yuqori ko'rsatkichlar namoyon etgan; tabiatni muhofaza qilishga oid ixtiyoriy faoliyatda faolroq qatnashgan; shaxsiy hayotida ekologik jihatdan mas'uliyatli qarorlar qabul qilishga ko'proq moyil bo'lgan.

Xulosa: Aksiologik yondashuv asosida ekologik mas'uliyatni shakllantirishning pedagogik mohiyati shundan iboratki, u bilimni qadryatga, bilimni hissiyotga, hissiyotni esa faoliyatga aylantiruvchi yaxlit tarbiyaviy jarayonni ta'minlaydi. Bu yondashuv ekologik ta'limni oddiy ma'lumot berish darajasidan shaxs dunyoqarashini shakllantirish darajasiga ko'taradi.

Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifa – ekologik mas'uliyatni o'quvchi shaxsiyatining ajralmas qismiga aylantirish, uning hayotiy qadriyatlar tizimida mustahkam o'rin egallashiga erishishdir. Buning uchun aksiologik yondashuv metodologik asos sifatida xizmat qilishi va amaliy ta'limga keng joriy etilishi lozim.

Kelajak tadqiqotlarda aksiologik yondashuv asosida tuzilgan maxsus o'quv dasturlarini yaratish, ularning samaradorligini empirik metodlar bilan baholash va xalqaro tajribalarni o'zbek ta'lim tizimiga moslashtirishga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent: Sharq, 1997. – 64 b.
2. Slastenin V.A., Chizhakova G.I. Vvedenie v pedagogicheskuyu aksiologiyu. – Moskva: Akademiya, 2003. – 192 s.
3. Derjabo S.D., Yasvin V.A. Ekologicheskaya pedagogika i psixologiya. – Rostov-na-Donu: Feniks, 1996. – 480 s.
4. Bloom B.S. Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. – New York: Longman, 1956. – 207 p.
5. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris: UNESCO, 2017. – 68 p.
6. Tojiboyeva D.X. O'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish muammolari // Pedagogika va psixologiya. – 2021. – №3. – B. 45–52.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

7. Xoliqov A.A. Pedagogik aksiologiya asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015. – 128 b.

